

Stakeholderperspektivet och utestängandet av det politiska:

Om stakeholderperspektivets begränsade möjligheter att
förändra miljöpolitiken

Rickard Andersson

Abstract

In contemporary global environmental governance stakeholding, as a means for defining legitimate participants in democratic decision-making, has become of great importance. In this essay I deploy the concept of "the stakeholder perspective" to denote arguments that all stakeholders – defined as carriers of particular interests – should be able to participate in political decision-making affecting their interests. The purpose of the essay is to analyze the stakeholder perspective's potential to change environmental politics. Departing from the philosophy of Heidegger, I develop a theoretical approach that separate the concept of the political from that of politics. The political is defined as a process in which society is instituted and can be conceived of as a process in which a particular demand is transformed into a stand-in for a universal demand. Politics is defined as a sphere of social reality that is the manifest result of the political. I also argue that politics is often organized in a way that displaces the political. Since the logic behind the stakeholder perspective, per definition, renders the universalization of the particular impossible, I argue that it should be conceived of as displacing the political. Since a realization of the political is necessary for fundamental change of society, I argue that the stakeholder perspective only has a limited potential to serve as a basis for changing environmental politics.

Keywords: The stakeholder perspective, global environmental politics, the political, politics, displacement of the political.

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning.....	2
1.1.1	Några förtydliganden.....	2
1.2	Några korta kommentarer om metod	4
1.3	Avgränsningar och uppsatsens fortsatta disposition	5
2	Stakeholderperspektivet och samtida miljöpolitik	6
2.1	Stakeholderperspektivets karaktäristika	6
2.2	Om stakeholderperspektivets utbredning inom den samtida miljöpolitiken.....	7
2.3	Det institutionaliserade stakeholderperspektivet.....	9
3	Politik och det politiska	12
3.1	Heidegger, den ontologiska differensen och samhällets bottenlösa grund	12
3.2	Att grunda samhället, kontingens och ofrånkomlig antagonism.....	14
3.3	Definitioner av det politiska och politik.....	15
3.4	Politik och det politiska: En kort genealogi	17
4	Utestängandet av det politiska	18
4.1	En kategorisering av utestängandet av det politiska	18
5	Kritiken av stakeholderperspektivet	22
5.1	Stakeholderperspektivet och universaliseringen av det partikulära	23
6	Miljöpolitik, stakeholderperspektivet och utestängandet av det politiska	27
7	Referenser	29

1 Inledning

Ämnet för föreliggande uppsats är stakeholderperspektivet inom samtida global miljöpolitik och detta perspektivs möjligheter att förändra den rådande miljöpolitiken. Begreppet *stakeholder* används för att benämna aktörer som på något sätt berörs av eller har ett intresse i en viss fråga eller ett visst problem. När detta begrepp används i en statsvetenskaplig kontext och ligger till grund för organiserandet av politiken anger det att alla som berörs av en viss fråga bör ha möjligheten att påverka hanterandet av frågan. Detta är en normativ princip för utpekandet av legitima deltagare i politikens processer och det är de förhållningssätt som förespråkar att det politiska beslutsfattandet bör inkludera alla påverkade stakeholders som jag åsyftar med begreppet *stakeholderperspektivet*.

I en kort essä menar Kasperson att politiken just nu upplever "the heydays of the stakeholder express" (Kasperson 2006 s. 320) med vilket han menar att allt fler förespråkar stakeholderperspektivet som organisatorisk princip för politiken och att allt fler politiska institutioner omorganiseras till förmån för detta perspektiv. Detta gäller inte minst den globala miljöpolitiken då man här under de senaste åren har försökt förnya många områden av politiken i linje med stakeholderperspektivet. Som exempel kan nämnas Förenta Nationernas (FN) arbete med hållbar utveckling och inkludering av stakeholders i det internationella beslutsfattandet kring hållbar utveckling. Stakeholderperspektivet har föreslagits vara speciellt passande för miljöpolitiken dels eftersom miljöpolitiska problemområden karaktäriseras av en stor osäkerhet vad gäller problemens orsaker och därmed möjliga lösningar, och inkludering av olika stakeholders i politiken innebär också inkludering av olika former av kunskap (Meadowcroft 2004 s. 167). Dels anses miljöpolitiska problem binda samman individer i "ödesgemenskaper" som inte indelas efter de gränsdragningar den nationalstatligt organiserade politiken är uppbyggd kring (Eckersley 2000 s. 119-120). Att använda tanken om medborgare som grund för utpekandet av legitima deltagare i politiken är således inte lämpligt för dagens miljöpolitik. I stället har stakeholderbegreppet introducerats som ett försök att fylla en sådan funktion.

Stakeholderperspektivet kan också förstås som ett svar på tanken om att representativa demokratiska styrelseformer, speciellt när dessa sker på en mellan- eller överstatlig nivå, lider av en "demokratibrist". Genom att inkludera fler aktörer än enbart representanter för formella politiska institutioner i politiska beslutsfattandeprocesser kan politikens demokratiska legitimitet höjas (Bäckstrand 2006a s. 294-295). I detta avseende kan stakeholderperspektivet ses som en realisering av deltagardemokratisk teoribildning och deliberativ demokratiteori.

1.1 Syfte och frågeställning

I denna uppsats närmar jag mig stakeholderperspektivet utifrån dess potential att fungera som grund för en förändring av miljöpolitiken. Denna ansats omfattar en föreställning om att det krävs någon typ av förändring av politiken för att mänskligheten ska komma till rätta med de miljörelaterade problem vårt handlande tycks ge upphov till. Det bör dock nämnas redan nu att jag inte har för avsikt att utsätta denna föreställning för någon prövning. I stället fungerar den som utgångspunkt för vikten av mitt fortsatta resonemang. Med tanke på att det numera finns väldigt mycket som pekar på att sättet vi lever på nu orsakar så pass omfattande påfrestningar på vår fysiska omgivning att de i viss utsträckning hotar våra framtid är denna utgångspunkt kanske heller inte så problematisk.¹

Syftet med uppsatsen är att föra fram ett resonemang om stakeholderperspektivets möjligheter att förändra miljöpolitiken och på så sätt fungera som ett verktyg för att komma till rätta med miljörelaterade problem. Mer specifikt kretsar uppsatsen argumentation kring vilken typ av förändring stakeholderperspektivet kan föra med sig. Således kan uppsatsens tematik sammanfattas i följande frågeställning:

- *I vilken utsträckning kan stakeholderperspektivet ligga till grund för en förändring av den samtida miljöpolitiken?*

1.1.1 Några förtydliganden

Det bör nämnas att jag inriktar mig uteslutande mot stakeholderperspektivet i en miljöpolitisk kontext. Detta bör dock inte uppfattas som att perspektivet enbart existerar inom detta område. Dock är miljöpolitiken ett område som starkt influerats av stakeholderperspektivet under senare tid, vilket motiverar min inriktning.²

Jag kommer att föra resonemanget i denna uppsats på en förhållandevis abstrakt nivå och argumentationen har karaktären av en politisk-teoretisk ansats snarare än en empirisk. Dock ämnar jag presentera några exempel på hur stakeholderperspektivet kommit till uttryck i den reellt existerande miljöpolitiken för att på så sätt visa att mitt resonemang är giltigt även på en empirisk nivå. Vidare kommer jag att i denna uppsats föra fram en tydlig argumentation som går ut på att visa att stakeholderperspektivet kan ligga till grund för vissa förändringar av miljöpolitiken – förändringar som jag kommer att benämna förändringar *inom* politikens gestaltning – men att det inte kan ligga till grund för mer omfattande

¹ Se exempelvis FN:s rapport från 2007 om mänskligt orsakade klimatförändringar (IPCC 2007).

² Det bör även nämnas att jag främst berör miljöpolitik på en organisatorisk nivå belägen över den nationella. Anledningen till detta är främst att den samtida miljöpolitiken i stor utsträckning överskrider nationalstaten som ordnande princip för politiken. Många empiriska exempel på stakeholderperspektivets realisering är således inte bundna till enskilda nationalstater.

förändringar – förändringar som jag kommer att benämna förändringar *av* politikens gestaltning. Detta har avgörande betydelse för det normativa förhållningssättet till stakeholderperspektivet eftersom den begränsade förändringspotential detta argument implicerar är kopplad till frågan om vad som krävs för att komma till rätta med miljörelaterade problem. Enligt Elliot (2004 s. 224-229) kan olika hållningar i frågan om vad som bör göras för att komma till rätta med miljörelaterade problem, något förenklat, delas in i två kategorier. Den första kategorin omfattar synsätt som menar att miljöproblem kan lösas inom ramen för den rådande samhällsordningen. Detta är ett reformistiskt synsätt som menar att miljöproblemens fortsatta utbredning främst bör ses som ett resultat av bristande implementering av miljöpolitiska policystrategier. Detta synsätt är vanligt förekommande i miljöpolitiska diskurser (se Hajer 1995; Christoff 1996; Bäckstrand och Lövbrand 2006). Vidare åsyftar Elliots andra kategori sådana synsätt som menar att orsakerna till miljörelaterade problem bör sökas i själva det ramverk som reformistiska ansatser tar för givet. Detta förhållningssätt menar att det är samhällets grundläggande strukturer som medför att miljöproblem uppstår och för att komma till rätta med det senare krävs att det förra förändras. Även detta synsätt är representerat i den globala miljöpolitikens diskurser (se Lipschutz och Mayer 1996; Paterson 2001; Lipschutz och Rowe 2005). I nedanstående kapitel kommer jag att presentera en politisk-teoretisk debatt som bland annat pekar på att det finns en avgörande skillnad mellan ett samhälles gestaltning och en gestaltning av samhället över huvud taget samt att vissa organisatoriska former av politiken enbart kan medföra att förändringar sker inom samhällets gestaltning medan det finns andra politikformer som möjliggör förändringar av samhällets gestaltning. Elliots första kategori svarar mot det som jag menar med förändring inom samhällets gestaltning medan hennes andra kategori motsvaras av det jag menar med förändringar av samhällets gestaltning.

Dessa två förhållningssätt till miljöproblem och deras möjliga orsaker och lösningar fungerar som utgångspunkt för mitt resonemang om stakeholderperspektivets förändringsmöjligheter. Dock kommer jag inte att ta ställning i debatten om vad som krävs för att komma till rätta med miljöproblem och således placera in mig själv i någon av kategorierna. Det jag har för avsikt att presentera här är snarare en analys av stakeholderperspektivets förändringsmöjligheter och således bidra till en diskussion om vilken typ av förändringar den samtida inriktningen mot stakeholding som princip för utpekandet av legitima politiska aktörer inom den globala miljöpolitiken kan föra med sig.

Jag kommer i denna uppsats att resonera utförligt kring politikens ontologi samt presentera en teoretisk diskussion om hur det som jag definierar som det politiska utestängs ur politikens vardag. Tillsammans utgör dessa diskussioner den teoretiska ansatsen i min uppsats.

I min definition av politikens ontologi kommer jag, med en utgångspunkt som är inspirerad av Martin Heideggers filosofi att begreppsmässigt skilja på *politik* och *det politiska*. Denna distinktion medför även att de två begreppen ges olika innebörd analytiskt, och det är begreppet det politiska som står i centrum i min analys av stakeholderperspektivet. *Det politiska* definierar jag som sådant

handlande som innebär ett försök att artikulera samhällets vara och som innebär att en grund för samhällets ordning eftersöks. Detta handlande bör förstås som själva konstituerandet av samhället. För en förändring av samhällets gestaltning krävs en realisering av det politiska. *Politik* å sin sida definierar jag som en sfär inom den sociala verkligheten. Politik är gestaltandet av resultatet av det politiska. Med hänvisning till Heidegger kommer jag att argumentera för att det politiska berör samhällets *vara* och avser en ontologisk nivå, medan politik berör samhällets *varande* och endast avser en ontisk nivå. Det är viktigt att notera att det heideggerianska perspektivet även anger att den ontologiska nivån konstituerar den ontiska. Tillblivelsen av ontiska gestaltningar sker på den ontologiska nivån. Således innebär detta att det politiska skapar politiken och inte tvärt om. I min analys av stakeholderperspektivet kommer jag att argumentera för att detta perspektiv enbart tillåter handlande som berör politikens ontiska nivå – dess gestaltning – inte det politiskas ontologiska nivå. Det politiska sker således aldrig inom politisk organisering som grundar sig på stakeholderperspektivet och därmed kan detta perspektiv inte utgöra grunden för en förändring av samhällets gestaltning.

1.2 Några korta kommentarer om metod

Argumentationen och den metodologiska ansatsen i denna uppsats har formen av en kritik mot stakeholderperspektivet, i den bemärkelsen att det är en ansats som strävar efter att analysera stakeholderperspektivet i första hand utifrån dess egna begränsningar och förutsättningar som begrepp, inte dess empiriska realisering. Denna ansats innebär att analysen kommer att ta fasta på själva definitionen av begreppet, inte de olika organisationsformer för politiken som är karakteriserade av stakeholderperspektivet.

Vidare är detta en teoretisk uppsats. De gånger empiriska förhållanden berörs gör de det snarare illustrativt än systematiskt och de bör förstås som försök att visa att stakeholderperspektivet inte enbart existerar som teori utan även har en mer konkret aspekt.

Min politisk-teoretiska ansats medför att den metodologi som styr min analys är helt beroende av den teoretiska ansatsen. I stället för att vara en vägledning för operationaliseringen av teoretiska resonemang – den empiriska studiens strategi – fungerar metodologin i min uppsats som vägledande för den teoretiska ansatsen. Här är metoden en del av teorin eftersom det är utvecklandet av den teoretiska ansatsen som är det centrala i hela det resonemang som presenteras och som fungerar som utgångspunkt för analysen av det studerade objektet.

I metodologiska termer kan formen för min uppsats presenteras enligt följande: Inledningsvis definieras stakeholderperspektivets begreppsmässiga innebörd. Detta görs genom att redogöra för hur det används i relevant litteratur som belyser ämnet. Därefter utvecklas en teoretisk ansats som kretsar kring begreppen politik och det politiska och som kan användas för att belysa olika typer av förändring av samhället. Därefter konkretiseras denna diskussion genom

en redogörelse för ett resonemang om att det politiska ofta utestängs från politiken. Denna ansats mynnar slutligen ut i en kategorisering av olika former av utestängandet av det politiska. Slutligen relateras stakeholderperspektivet till denna kategorisering som nu kan användas för att förklara hur stakeholderperspektivet utestänger det politiska.

Eftersom jag inte ämnar utföra en systematisk empirisk studie finner jag inte heller något behov av att viga ytterliggare stycken av uppsatsen åt diskussioner kring metodologiska frågeställningar. I stället vill jag ägna större ansträngningar åt att utveckla den teoretiska ansatsen och använda denna för att analysera stakeholderperspektivet.

1.3 Avgränsningar och uppsatsens fortsatta disposition

Resonemangen i denna uppsats tangerar många olika teman som berör olika samhälleliga och statsvetenskapliga problemområden. Därför vill jag tydligt ange vad jag inte har för avsikt att fördjupa mig i i denna uppsats. Som jag nämnt ovan ämnar jag här inte utföra en empirisk studie. Således kommer frågor som berör stakeholderperspektivets utbredning samt dess olika specifika empiriska versioner inte att beröras nämnvärt. Vidare kommer inga andra samtida försök att omorganisera miljöpolitiken i mer inkluderande riktning att beröras.

Diskussionen om skillnaden mellan politik och det politiska förekommer i olika versioner inom vissa delar av dagens politiska teori. Jag kommer kortfattat att redogöra för denna diskussion. Dock kommer jag inte att ställa olika definitioner av begreppen mot varandra.

Då stakeholderperspektivet står i centrum för analysen som utförs i denna uppsats och utgör studiens objekt har jag valt att inleda återstoden av texten med en redogörelse för detta perspektiv. Redogörelsen återfinns i kapitel 2. Jag har valt att placera detta kapitel före de teoretiskt inriktade kapitlena för att på så sätt tidigt presentera för läsaren ämnet för uppsatsens analys.

Efter kapitlet om stakeholderperspektivet följer uppsatsens två teoretiskt inriktade kapitel. Kapitel 3 ägnas åt definitionen av politik och det politiska samt hur dessa är relaterade till varandra. Här presenteras också en mer konkret redogörelse för hur begreppet det politiska använts inom en viss del av den politiska teorin. Därefter, i kapitel 4, för jag in mina begreppsdefinitioner i en samtida politisk-teoretisk debatt om utestängandet av det politiska från politiken. Därefter följer ett kapitel där stakeholderperspektivet analyseras och där min kritik mot detta perspektiv förs fram. Här används de teoretiska resonemang som utvecklats i föregående kapitel för att påvisa stakeholderperspektivets begreppsliga begränsningar. Uppsatsen avslutas med ett kapitel som återknyter till det syfte som formulerats ovan.

2 Stakeholderperspektivet och samtida miljöpolitik

I detta kapitel redogör jag för stakeholderperspektivet inom den samtida miljöpolitiken. Kapitlets första del ägnas åt beskrivandet av själva substansen i stakeholderperspektivet och dess karaktäristika. Här kretsar resonemanget främst kring begreppets definition. Därefter övergår jag till en diskussion om den rationalitet som ligger bakom förespråkandet av stakeholderperspektivet och hur dess utbredning inom miljöpolitiken möjligen kan förklaras. Avslutningsvis presenterar jag några exempel på hur stakeholderperspektivet institutionaliserats och fungerat som grund för organiserandet av politiken. Här kommer främst FN:s arbete med hållbar utveckling att diskuteras.

2.1 Stakeholderperspektivets karaktäristika

I linje med Carlson (1999 s. 171) använder jag termen *stakeholders* för att beteckna "...individuals, groups, and organizations that have an interest in the issue at hand. They may be responsible for seeing a problem resolved or a decision made, they may be affected by a problem or decision, or they may have the power to thwart a solution or decision".³ Denna beteckning innebär att en individ – eller en grupp av individer – enbart kan betecknas som stakeholder när denne står i relation till, samt berörs av, ett problem eller en frågeställning. Att vara berörd kan här innebära att individen påverkas av hur problemet i fråga hanteras, att individen ansvarar för att problemet hanteras eller har makten att helt omintetgöra ett hanterande av problemet. Ofta brukar termen även omfatta sådana individer eller grupper som påverkas av problem genom att de ansvarar för implementeringen av hanterandet av dem (Susskind *et al.* 2003 s. 241).

Min definition av stakeholderbegreppet innebär att det omfattar både ickestatliga aktörer såsom NGO:s (*non-governmental organisations*) och det privata näringslivet, samt statliga, mellanstatliga och överstatliga aktörer.

Under senare år har tanken om att man bör inkludera så många stakeholders som möjligt i politiska processer blivit alltmer vanligt förekommande och det är denna tanke jag åsyftar med begreppet stakeholderperspektivet.⁴

³ Se även McGrew (2002 s. 223) och Hemmati (2002 s. 2) för liknande definitioner.

⁴ Eftersom man utifrån stakeholderperspektivet argumenterar för att inkludera så många stakeholders som möjligt, eller åtminstone alla relevanta stakeholders (Susskind *et al.* 2003 s. 242;

Det är viktigt att inte blanda samman inkluderingen av stakeholders i politiken med direktdemokratiska beslutsfattandeformer. Stakeholderperspektivet utgår från att alla de förhållningssätt som finns till en viss fråga, alla åsikter som finns om ett problem, alla intressen som berörs, på något sätt ska representeras i det politiska beslutsfattandet. Således är det representationen av intressen som är det viktiga inom stakeholderperspektivet. Härvidlag är detta perspektiv förenligt med representativ demokrati. Stakeholderperspektivet ska alltså förstås som en tanke om att gruppbaserad representation av särintressen är en önskvärd princip för organiserandet av politiken.

Vidare bör det nämnas att en stakeholder inte är att likställas med en medborgare. Inom dagens globala miljöpolitik framträder detta tydligt. Miljöpolitiken hanterar i dag ytterst gränsöverskridande frågor vars lösningar och effekter inte följer nationalstatssystemets uppdelning av jordens territorium och befolkning. Medborgarskapet är fixerat, stabilt och kan fungera som en grund för politiskt deltagande för frågor med tydliga avgränsningar. Men då miljörelaterade problem snarare berör ”ödesgemenskaper” än på förhand givna medborgare är medborgarskapsbegreppet problematiskt att utgå ifrån vad gäller sådana frågor (Eckersley 2000). Stakeholderperspektivet kan ses som ett försök att bortgå från medborgarskapets begränsningar och i stället låta politiken utgå från dem som berörs av enskilda beslut.

2.2 Om stakeholderperspektivets utbredning inom den samtida miljöpolitiken.

Vad ligger då bakom den utbredning som stakeholderperspektivet har fått inom den samtida miljöpolitiken? Man kan hävda att det finns två övergripande motiv bakom denna utbredning: För det första förutsätts stakeholderperspektivet förbättra det politiska beslutsfattandets demokratiska kvaliteter och för det andra förutsätts det förbättra kvaliteten på de fattade besluten. För att utveckla detta resonemang vänder jag mig till Bäckstrand (2006a; 2006b) som argumenterar för att det som jag betecknar som stakeholderperspektivet kan förstås som en ny idealtypisk demokratimodell och menar att stakeholderperspektivet anses förstärka det politiska beslutsfattandets legitimitet.

Bäckstrand skiljer mellan *inputlegitimitet* och *outputlegitimitet*. Inputlegitimitet berör politikens processuella aspekter och handlar främst om representativitet och ansvarsutkrävning (Ibid. s. 477). Ju fler intressen som representeras i beslutsfattandet, desto högre grad av representativitet uppvisar beslutsfattandeprocessen. Ansvarsutkrävande institutionaliseras vanligtvis via mekanismer som styr tillsättandet av beslutsfattare, exempelvis allmänna val.

Jackson 2001 s. 139), vore egentligen begreppet *multistakeholderperspektiv* ett mer rättvisande begrepp. Av språkliga skäl väljer jag dock att använda det kortare begreppet.

Dock är denna typ av mekanismer inte möjliga inom den globala miljöpolitiken eftersom denna saknar en stabil förankring i ett kollektiv av medborgare (Ibid. s. 295). I stället kan ansvarsutkrävning här institutionaliseras genom att beslutsfattarna rättfärdigar sitt handlande inför berörda parter – med andra ord inför stakeholders. Ju större möjligheter det finns till ansvarsutkrävande, desto högre grad av legitimitet uppvisar politiken.

Det säger nästan sig själv att graden av representativitet, om begreppet används på det sätt som angetts ovan, stiger i takt med antalet inkluderade stakeholders. Även möjligheterna till ansvarsutkrävning förbättras i takt med att antalet inkluderade stakeholders i beslutsfattandeprocessen ökar eftersom inkludering av stakeholders medför att beslutsfattarna rättfärdigar sitt handlande inför sig själva. Således anses stakeholderperspektivet förbättra politikens inputlegitimitet.

Outputlegitimitet berör politikens resultat och handlar om huruvida politiken lyckas hantera de problem och frågeställningar den förutsätts hantera – med andra ord om politikens effektivitet. Detta omfattar dels politikens handfasta resultat och dels institutionella förutsättningar för att uppnå dessa. (Ibid. s. 295-296). Meadowcroft (2004 s. 180) sammanfattar väl argumenten angående stakeholderperspektivets möjligheter att förbättra politikens outputlegitimitet då han menar att 1) inkludering av stakeholders i politiskt beslutsfattande kan sammanföra och omdefiniera de särintressen som existerar i relation till en viss fråga, 2) det uppvisar stora möjligheter till utarbetandet av konkreta lösningar på specifika problem samt 3) det kan fungera som en grund för skapandet av stabila och långsiktiga institutionella arrangemang. Eftersom många av de samtida problem som miljöpolitiken berör är av komplex art krävs att olika former av kunskap tas i beaktande när problemen belyses (Ibid. s. 167), och stakeholderperspektivet tillhandahåller goda möjligheter för representationen av olika former av kunskap (Ibid. s. 180-181). Avslutningsvis menar Meadowcroft att stakeholderperspektivet uppvisar stora möjligheter att förenkla och förbättra implementeringen av ett politiskt beslut (Ibid. s. 181). Allt detta pekar på att det finns argument för förespråkandet av stakeholderperspektivet även om man beaktar politikens outputlegitimitet eftersom det förra anses förbättra det senare.

Jag vill dock påpeka att detta är vad man förväntar sig att stakeholderperspektivet medföra, inte vad det faktiskt medför. Syftet med min uppsats är just att försöka peka på stakeholderperspektivets begränsningar vad gäller dess möjligheter att medföra förändringar av miljöpolitiken.

Avslutningsvis kan det nämnas att stakeholderperspektivet kan ses som ett konkret resultat av en mer övergripande idéströmning som argumenterar för en mer deltagardemokratisk organisering av politiken och som har tydliga kopplingar till den deliberativa demokratiteorin (Bäckstrand 2006b s. 475-476). Det centrala argumentet inom den deliberativa demokratiteorin är att goda politiska beslut kan fattas genom ett rationellt samtalande mellan olika politiska aktörer (Smith 2003

s. 56-58).⁵ Vidare menar man att konsensus kring politiska beslut är möjligt och ofta önskvärt – om alla är överens om ett beslut undviks dels konflikter i senaste stadier och dels ökar möjligheten att beslutet är av önskvärd innebörd (Ibid. s. 58).⁶ I politiska organisationsformer som utgår från stakeholderperspektivet återfinns exempelvis ofta tanken om politiken som en konsensusskapande process (Hemmati 2002).⁷ Utöver konsensus kan deliberativa beslutsfattandeprocesser också inriktas mot skapandet av ömsesidig förståelse och respekt för olikheter (Gutmann och Thompson 2004). Förespråkandet av den deliberativa demokratiteorin leder ofta på en mer konkret nivå till förespråkandet av ett breddat deltagande i politiken och eftersom en sådan utvidgning av politikens deltagare i en miljöpolitisk kontext inte kan utgå från medborgarskapstanken har stakeholderperspektivet förts fram som en möjlig princip för utpekandet av legitima deltagare i de deliberativa beslutsfattandeprocesserna (Meadowcroft 2004). Med utgångspunkt i debatten om deliberativ demokrati kan stakeholderperspektivet ses som ett försök att demokratisera beslutsfattandet kring miljörelaterade frågeställningar, framför allt på inter- och transnationell nivå.

2.3 Det institutionaliserade stakeholderperspektivet

Olika versioner av stakeholderperspektivet återfinns i dag inom många politikområden och perspektivet ligger till grund för många försök att skapa nya organisatoriska former för politiken. Exempelvis har perspektivet använts av Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) i dess arbete med bioteknik och genmanipulerad mat, The World Commission on Dams (WSD), Internationella arbetsorganisationen (ILO) och Världsbanken (Bäckstrand 2006b s. 482-483).⁸ Många exempel på stakeholderperspektivets institutionalisering är knutna till olika FN-organ. Exempelvis har UNAIDS i sitt arbete med frågor om HIV och aids, UNECE och den så kallade Aarhuskonventionen angående rätten till information i miljöpolitiska frågor samt Financing for Development Office på något sätt använt sig av stakeholderperspektivet i sitt arbete (Hemmati 2002). Dock är det i arbetet med hållbar utveckling som stakeholderperspektivet fått störst genomslag i FN-sammanhang (Bäckstrand 2006b s. 483). Eftersom resonemangen jag för fram i

⁵ Den deliberativa demokratiteorin har vid det här laget många förespråkare. För centrala verk se Habermas (1996), Bohman (1996; 1998), Benhabib (1996), Gutmann och Thompson (1996; 2004), Bohman och Rehg (1997), Macedo (1999) samt Dryzek (2000; 2006). För förespråkandet av deliberativ demokrati i en miljöpolitisk kontext se Eckersley (2000; 2004), Smith (2003), Baber och Bartlett (2005), Arias-Maldonado (2007)

⁶ Det är framför allt de av Habermas teori om konsensus och den ideala språksituationen inspirerade förespråkarna för den deliberativa demokratiteorin som för fram sådana argument (Smith 2003 s. 58).

⁷ Se dock van de Kerkhof (2006) som gör en distinktion mellan stakeholderdialoger som syftar till att skapa konsensus och stakeholderdialoger som inte ställer upp detta krav.

⁸ Se vidare Susskind *et al.* (2003) och Hemmati (2002) som tillhandahåller ytterligare exempel.

denna uppsats främst kretsar kring själva stakeholderprincipen - alltså den princip som anger att de som på något sätt berörs av en politisk fråga även ska kunna delta i politiska beslut som berör frågan - är en detaljerad redogörelse för många olika empiriska exempel redundant för uppsatsens resonemang då det som förenar alla dessa former av stakeholderperspektivets institutionalisering är just denna princip. Därför väljer jag att enbart redogöra något mer ingående för FN:s arbete med hållbar utveckling.

FN:s arbete med hållbar utveckling sker främst inom ramen för Kommissionen för hållbar utveckling (CSD) som inrättades efter FN:s konferens om miljö och utveckling (UNCED) i Rio de Janeiro 1992. Under denna konferens fastslogs Agenda 21 – en överenskommelse angående deltagande länders fortsatta arbete med hållbar utveckling. CSD inrättades för att överse arbetet med överenskommelserna man nådde under UNCED. 2002 hölls FN:s konferens om hållbar utveckling (WSSD) i Johannesburg. Här såg man över de ursprungliga överenskommelserna från UNCED och antog även en ny överenskommelse, Johannesburg Plan of Implementation (JPOI), angående arbetet med hållbar utveckling. CSD ansvarar för genomförandet av denna överenskommelse.

CSD genomför årligen sessioner i vilka arbetet med hållbar utveckling utvärderas och nya policyförslag förs fram. Inom ramen för dessa sessioner hålls, sedan 1998 (Bäckstrand 2006b s. 483), så kallade multistakeholderdialoger och tillsammans med de så kallade partnerskapen för hållbar utveckling – som även de är ett resultat av konferenserna i Rio de Janeiro och Johannesburg – utgör dessa dialoger de inslag i FN:s arbete med hållbar utveckling som är tydligt inspirerade av stakeholderperspektivet (Ibid. s. 482).⁹

Multistakeholderdialogerna har en rådgivande funktion till det formella beslutsfattandet inom CSD och består av samtal mellan representanter för formella politiska institutioner – främst nationella regeringsrepresentanter – samt företrädare för så kallade *major groups*. Major groups är den term FN använder för icke-statliga grupper som har formell rätt att delta i CSD:s arbete. Beslutet om att inkludera dessa major groups fattades som en del av Agenda 21. Följande utgör major groups: privata företag, jordbrukare, ursprungsbefolkningar, lokala myndigheter, NGO:s, vetenskaps- och tekniksamhället, fackförbund, kvinnor och ungdomar. Tillsammans med de formella beslutsfattarna bör således dessa grupper förstås som de stakeholders som anses vara legitima deltagare i denna del av politiken kring hållbar utveckling. Major groups företräds av representanter från den egna gruppen och representanterna deltar i politiken som företrädare för det särintresse den egna gruppen anses omfatta.

Det andra inslaget som kan ses som en institutionalisering av stakeholderperspektivet i CSD:s arbete är de så kallade partnerskapen för hållbar utveckling. Partnerskapen infördes i samband med WSSD och berör implementeringen av CSD:s agenda. Partnerskapen är frivilliga och inrättas *ad*

⁹ För en längre utvärdering av arbetet med multistakeholderdialoger inför WSSD se Ferenz (2002) Se också Hens och Nath (2005) för en redogörelse för WSSD.

hoc. Vanligtvis omfattar de nationella regeringar, internationella organisationer, NGO:s och privata företag (Ibid. s. 296).

Det bör noteras att stakeholderperspektivet och omorganiserandet av det politiska beslutsfattandet som det resulterat i inte innebär att existerande organisationsformer för politiken försvinner. Snarare kompletterar stakeholderperspektivet redan existerande beslutsfattandeformer, framför allt nationalstatligt centrerade beslutsfattandeprocesser (Bäckstrand 2006b s. 474-475). Således berör stakeholderperspektivet en begränsad del av den globala miljöpolitiken. Det är denna del av miljöpolitiken som berörs av den analys jag utför här.

Denna korta redogörelse för stakeholderperspektivets utbredning inom samtida global miljöpolitik visar att perspektivet inverkar på möjligheterna att på politisk väg hantera miljörelaterade problem och möjliggöra en förändring av miljöpolitiken. I återstoden av denna uppsats ägnar jag mig åt en analys av denna förändringspotential hos stakeholderperspektivet.

3 Politik och det politiska

Diskussionen i detta kapitel kretsar kring politikens ontologi. Ontologiska frågor handlar ”om det som *är* och dess egenskaper” (Seldén 2005 s. 9) och således handlar frågor om politiken ontologi om vad som är politik och vilka politikens egenskaper är. Jag kommer dock är skilja på begreppen politik och det politiska och denna åtskillnad innebär bland annat att den ontologiska nivån av politikbegreppet inramas av begreppet det politiska. Begreppet politik berör enbart en ontisk nivå. För att åstadkomma detta särskiljande och för att definiera de båda begreppen inleder jag med en diskussion om Heideggers filosofi om den så kallade *ontologiska differensen* – skillnaden mellan varat och varandet. Därefter redogör jag för Heideggers idé om att samhället saknar en grundläggande princip. Denna idé leder fram till slutsatsen att alla försök att fastställa ordnande principer för samhället nödvändigtvis måste vara tillfälliga. Dessa diskussioner leder fram till definitionerna av politik och det politiska. Kapitlet avslutas med en kort redogörelse för hur begreppet det politiska har använts inom en del av den politiska teorin.

3.1 Heidegger, den ontologiska differensen och samhällets bottenlösa grund

Martin Heideggers filosofi berör frågan om varat och hur det mänskliga varat ska förstås.¹⁰ Centralt för Heideggers förhållningssätt i denna fråga är hans särhållande av begreppen vara och varande. För Heidegger anger begreppet *vara* att något finns till – att något existerar – samt dettas tillblivelse (Eriksson 2007 s. 69), medan *varande* betecknar allting som är och dess egenskaper (Ibid. s. 68).¹¹ Det som urskiljer det mänskliga varandet från andra sakers varande är att det är ett varande som enbart är möjligt genom att det förhåller sig till sitt vara. Människan

¹⁰ Min framställning av Heideggers filosofi bygger i stor utsträckning på sekundära tolkningar av Heidegger, främst Eriksson (2007) och Marchart (2007). Marchart utgår i sin tur främst från Heidegger (1999) och inte från Heidegger (1981a; 1981b), som ofta anges som Heideggers huvudverk. Då jag främst utgår från tolkningar av Heidegger gör jag inga anspråk på att presentera en fullständig redogörelse för Heideggers filosofi. För svenska introduktioner till Heidegger hänvisar jag i stället till Steiner (1994) och Eriksson (2007).

¹¹ Se också Heidegger (1981a s. 24) som menar att ”[v]arande är allt som vi talar om, som vi menar, som vi förhåller oss till på det ena eller det andra sättet; varandet är också dét, och de sätt varpå, vi själva är”. Se vidare Heidegger (Ibid. s. 59) där det påpekas att vara betecknar det varandes ”mening och grund”.

är ”den plats där varat ges eller uppenbarar sig” (Ibid. s. 16). Mänskliga egenskaper – däribland politiskt handlande – existerar inte oberoende av hur människan förhåller sig till dessa egenskapers existens. Varje ting framställer sig själv på ett visst sätt, och detta sätt anger tingets varande. Varandet är dock särskilt från varat då ett tings framställning, dess gestaltning, inte har något omedelbar koppling till dess vara. Detta är enligt Heidegger den ontologiska differensen; skillnaden mellan ett tings vara och varande (Ibid. s. 121). Centralt för tanken om den ontologiska differensen är att varat och varandet inte relateras till varandra på något nödvändigt sätt. Ett tings gestaltning är oberoende av tingets existens. Heidegger använder begreppet *ontologisk nivå* för att ange ett tings vara samt begreppet *ontisk nivå* för tingets varande.¹² På den ontiska nivån befinner sig den empiriska verkligheten då det är på denna nivå ting framställer sig och erfars. Den ontologiska nivån anger å sin sida enbart tingens vara och mening.

Eftersom ett tings varande saknar direkt koppling till sitt vara och att detta varande erfars och ges mening av ett mänskligt varande, som i sin tur enbart är möjligt genom ett förhållande till sitt eget vara, måste alla försök att nå kunskap om varat vara tolkningar (se exempelvis Heidegger 1981a s. 23). För den heideggerianska filosofin är alltså den ontologiska nivån en tom nivå – varat saknar en slutgiltig innebörd. Olika varanden har ingen essens på den ontologiska nivån. Dock innebär inte detta att den ontologiska nivån renderas som oviktig eftersom sökandet efter varat – försöken att finna existensens tillblivelse, grund och mening – är det som skapar grunden för varandet. Det viktiga är att komma ihåg att denna grund är tillfällig och inte nödvändig.

Med teorin om varandets tillfälliga grund i åtanke framträder Heideggers betydelse för den politiska teorin. När denna teori appliceras på samhället anges nämligen att samhället kan gestaltas på många olika sätt och att samhället har ett vara, men att detta vara inte har någon slutgiltig essens. Med detta perspektiv anges att organiserandet av människans sociala verklighet saknar en grundläggande princip (Marchart 2007 s. 18-22). För syftet med denna uppsats är detta av central vikt eftersom det anger att det sätt som miljöpolitiken gestaltar sig på inte på något sätt är uttömmande för de sätt som miljöpolitiken *kan* gestalta sig på. Miljöpolitiken kan alltså förändras så grundligt att dess gestaltning i sin helhet tar ny form.

Frågan om huruvida det finns en grundläggande princip för samhället är en av de mest centrala frågeställningarna inom den politiska filosofin. Historiskt har det både gjorts försök att fastslå samhällets ideala utformning utifrån tydligt formulerade eviga principer, samt försök att på motsatt vis formulera politiska idéer utan att relatera dem till sådana principer.¹³ Heidegger placerar sig mellan tanken om en grundläggande princip å ena sidan och tanken om en total avsaknad av en sådan princip å andra (Ibid. s. 13), då han menar att avsaknaden av grund

¹² För Heideggers uppdelning av varaproblematiken med hjälp av begreppen ontologisk och ontisk nivå se Heidegger (1981a s. 26-34)

¹³ Ett klassiskt exempel på den förra traditionen är Platons filosofi i *Staten* (Platon 2003). Ett sentida exempel på den senare traditionen är Rorty (1997; se också Geras 1995).

antar rollen som grund för samhället (Ibid. s. 18-20). Samhällets vara är förvisso med nödvändighet ett tomt vara, men det existerar likväl då det existerar i sin negativitet. Samhällets grund är närvarande i sin frånvaro.

3.2 Att grunda samhället, kontingens och ofrånkomlig antagonism

Enligt Heidegger ska varat förstås inte som ett substantiv, utan som ett verb: Vara är tillblivelse (Ciaramelli och Webb 2007 s. 54) och den ontologiska differensen mellan vara och varande en ständig process. (Marchart 2007 s. 23). Det pågår alltså ett ständigt spel mellan varat och varandet där det förra enbart realiserar genom att det senare förhåller sig till det och artikulerar tillfälliga versioner av det. Det är dock viktigt att påpeka att denna process inte syftar till att radera skillnaden mellan varat och varandet. Det mänskliga varandet ges mening just genom det ständiga spelet mellan varandet och artikulerandet av varat. Varandet grundas i tolkandet av varat.

För den samhälleliga nivån innebär denna ständiga tillblivelseprocess att samhället grundas genom artikulerandet av dess grund. Denna grund är dock, som ovan nämnts, tom. Samhällets grund är bottenlös, vilket med Heideggers egna ord innebär att ”grunden grundas som *av-grund*” (Heidegger 1999 s. 21, min översättning). Detta är en viktig aspekt av den teoretiska ansats jag utvecklar här då det anger att grundandet av samhället – försöken att uppställa vissa principer för organiserandet av samhället – inte bara är möjligt utan även nödvändigt för samhällets tillblivelse, samt att detta grundande aldrig är slutgiltigt. Det heideggerianska perspektivet anger därmed att det är möjligt att grunda samhället men att det inte är möjligt att grunda själva grunden. Alla de principer som fungerar som grund för samhällets form och utformning är möjliga men de är inte möjliga att grunda. Således kan grundläggande principer även förändras. Detta leder in resonemanget på begreppet *kontingens*.

Kontingensbegreppet anger att den slutgiltiga grunden för samhället är en omöjlighet och att alla samhällsordningar med nödvändighet är tillfälliga.¹⁴ Kontingensbegreppet öppnar också upp för möjligheten att det existerar flera motstridiga principer för samhällets grund samtidigt, eftersom det inte finns något som teoretiskt implicerar att det enbart kan finnas en kontingent princip åt gången. Avslutningsvis leder kontingensbegreppet fram till en, för denna uppsats, mycket viktig teoretisk utgångspunkt, nämligen att konflikter angående samhällets grund alltid kommer att existera. Om försöken att fastslå grundläggande principer för samhällsordningen inte kan hänvisa till en slutgiltig grund kommer sådana försök nämligen att ha karaktären av ett val mellan olika principer och eftersom inget

¹⁴ Se Rorty (1997), Bauman (1996), Luhmann (1996) och Butler *et al.* (2000) för diskussioner kring kontingensbegreppet.

alternativ kan göra anspråk på att vara ickekongtinent kommer valet att kännetecknas av konflikter mellan olika synsätt. Marchart formulerar denna tanke väl:

”[...] endless play between ground and abyss also suggests accepting the necessity of *decision* (premised upon ontological undecidability) and being aware of *division*, *discord*, and *antagonism*, as every decision – since it cannot be based on a stable ground, nor will it be taken in the solitary vacuum of complete groundlessness – will always be confronted with competing claims and forces” (Marchart 2007 s. 2-3).

Samhället innehåller således med nödvändighet ett inslag av konflikt eftersom grundandeprocessen som realiserar dess vara alltid måste innebära att en viss grund väljs samtidigt som andra möjliga grunder väljs bort. Antagonism är härvidlag inte en bieffekt som uppstår på grund av ett visst utformande av samhället, utan en ofrånkomlig och karaktäristisk beståndsdel av samhällets tillblivelse.

Härmed är de filosofiska utgångspunkterna för resonemanget i denna uppsats presenterade i sin helhet och jag kan nu gå vidare och konkretisera resonemanget genom att diskutera hur definitioner av politik och det politiska kan anges med dessa utgångspunkter.

3.3 Definitioner av det politiska och politik

De definitioner av det politiska respektive politik som jag använder mig av i denna uppsats svarar mot Heideggers ontologiska differens såtillvida att politik svarar mot Heideggers ontiska nivå och det politiska mot artikulerandet av den ontologiska nivån. Följaktligen anger politik det ontiska resultatet av det politiska.¹⁵

Det politiska denoterar det som jag ovan redogjort för som grundandet av samhället. Detta innebär att det politiska är en aktivitet i vilken samhällets tillblivelse sker. Konkret tar detta formen av artikulerandet av en kontingent grund för samhället. Sålunda ska det politiska förstås som sådant handlande som syftar till att instifta ett ordnat socialt liv. Det politiska anger, med andra ord, konstituerandet av samhället och innebär att samhället ges en gestaltning. Men eftersom denna grundandeprocess även innebär att rådande grundanden av samhället – redan existerande ordningar – ifrågasätts och förkastas, anger det politiska också upplösandet av samhällsordningen, förändrandet av samhällets gestaltning.

En viktig aspekt av denna teoretiska ansats är tanken om att samhällets fullbordande, i form av den eviga stabilitet som en slutgiltig grund för med sig, aldrig kan vara möjligt. Dock innebär detta också att en slutgiltig definition av

¹⁵ Även här bygger mitt resonemang på i stor utsträckning på Marchart (2007).

begreppet politik är omöjlig. Om så inte vore fallet, skulle nämligen teorin om nödvändig kontingens vara felaktig (se Marchart 2007 s. 6). Om jag skulle tillhandahålla en rigorös definition av politik skulle jag således inte vara teoretiskt konsekvent, varför en sådan definition inte utvecklas. Däremot kan tillfälliga definitioner formuleras.

Politik anger dels de manifesta formerna som grundandet av samhällets ordning antar och dels de aktiviteter som tar plats inom denna ordning och som inte kan anses omfattas av begreppet det politiska. För att underbygga denna definition kan man exempelvis vända sig till olika versioner av politikbegreppet som använder sfärmetaforer för att beskriva vad politik är. Enligt Palonen (2006) används sfärbegreppet för att ange att politik är ett rumsligt begrepp. Olika rumsliga metaforer som använts för att definiera politik är *sektor, fält, område, domän, arena* och *scen* (Ibid. s. 14). En mycket vanlig version av denna definition utgår från begreppet *den offentliga sfären* för att ange vad politik är. Inom den akademiska statsvetenskapen har det dock, under större delen av 1900-talet varit vanligast att använda begreppet *det politiska systemet* för att definiera politikens rumsliga karaktär (se Enroth 2004).¹⁶ Jag skulle dock vilja göra ett tillägg till denna lista och även placera begreppet *governance* i denna kategori. Governance kan definieras som ”det totala mönstret av aktiviteter på alla nivåer som syftar till kontroll och styrning” (Jönsson *et al.* 2007 s. 156-157) och har tydliga rumsliga konnotationer då begreppet vanligtvis kopplas samman med någon form av nätverksorganisering (Sørensen och Torfing 2006). Således omfattar politikbegreppet bland annat politiska institutioner, administration och byråkrati samt merparten av det handlande som sker inom ramen för exempelvis konkurrensen mellan politiska partier. Det är först när handlandet syftar till att artikulera samhällets grund och förändra den existerande grunden som det politiska uppstår.

Med det politiska åsyftar jag alltså sådant handlande som innebär ett försök att finna en kontingent grund för samhällets gestaltning. Det politiska innebär således ett försök att transcendera det omedelbara varandet och gripa efter något som finns bortom politikens omedelbara manifestering. I heideggerianska termer kan detta formuleras som skapandet av varandet genom ett artikulering av förhållningssättet till det egna varat. Det ontiska skapas och förstörs genom att det ontologiska eftersöks.

För att formulera denna diskussion i något mer konkreta termer kan den anknytas till det huvudsakliga temat för denna uppsats. Ett ontiskt resultat av det politiska är exempelvis miljöpolitiken – den ordning som hanterar mänsklighetens relationer till sin fysiska omgivning. I dag gestaltas denna miljöpolitik bland annat av FN:s arbete med hållbar utveckling, regler för utsläpp av så kallade växthusgaser och stakeholderperspektivet. Denna gestaltning är miljöpolitiken varande. Dess uppkomst och mening – dess vara – kan dock inte föras tillbaka till denna gestaltning, utan måste föras tillbaka på något annat. Detta annat är det

¹⁶ Vanligtvis brukar Easton (1953) anges som ursprunget för denna metafor.

politiska och det utgörs av det sökande av grunden och meningen med samhället som har gett upphov till den rådande miljöpolitiken.

3.4 Politik och det politiska: En kort genealogi

Särskiljandet av politik och det politiska är på intet sätt en samtida teoretisk innovation, utan har en förhållandevis lång tradition inom den politiska teorin. Nedan presenterar jag kort tidigare ansatser som använt sig av detta särskiljande samt hur min ansats förhåller sig till dessa.¹⁷

Det är vanligt att tillskriva Hannah Arendt (se främst Arendt 1998) eller Carl Schmitt (2007) det ursprungliga formulerandet av det politiska som teoretiskt begrepp. Bland andra som var tidiga med användandet av begreppet kan Paul Ricœur (2007) nämnas.

Enligt Marchart (2007 s. 38-44) fungerar Arendt och Schmitt som utgångspunkter för två motsatta ”skolor” inom tänkandet kring det politiska. Den arendtska traditionen poängterar att det politiska innebär att individer sluter sig samman och handlar gemensamt i samstämmighet. Inom denna tradition kan Ernst Vollrath (1995) och Sheldon Wolin (1960; 1996) nämnas.¹⁸ Då denna tradition grundar sig på en tolkning av det politiska som medför att konflikt inte framstår som ofrånkomligt för samhällets konstituering skiljer den sig från den ansats jag anammar här. I stället har min ansats mer gemensamt med den schmittska traditionen, som utgår från Schmitts definition av det politiska som en relation mellan vän och fiende (Schmitt 2007 s. 26). Denna utgångspunkt medför att antagonism per definition utgör det politiska. Den tydligaste förespråkaren för detta synsätt är Chantal Mouffe, som skrivit omfattande i ämnet (Mouffe 1999a; 2000; 2005a; 2005b) och som i sin senaste bok i ämnet (Ibid. s. 8-9) kort nämner den egna närheten till det heideggerianska perspektiv jag utvecklat ovan.¹⁹

Det är vanligt att det begreppsmässiga särskiljandet av politik och det politiska åtföljs av en, i varierande grad, kritisk analys av samhället. Ofta argumenteras det då för att det politiska på ett eller annat sätt neutraliseras, omvandlas till exempelvis moraliska dilemman eller på annat sätt utestängs eller undanträngs från politiken. För att mina definitioner av begreppen bättre ska kunna fungera som utgångspunkt för en analys av stakeholderperspektivets möjligheter att förändra samtida miljöpolitik ska även jag föra in begreppen i en sådan diskussion. Detta är ämnet för nästkommande kapitel.

¹⁷ För ytterligare redogörelser för den idéhistoriska utvecklingen kring begreppet det politiska se Marchart (2007 kap. 2), Palonen (2007) och Hauptman (2004)

¹⁸ Se också Wolin (1990) där Wolin framför en kritik mot Arendt.

¹⁹ För andra bidrag till diskussionen kring Schmitt och den schmittska traditionen se exempelvis de olika bidragen i Mouffe (1999a) Sartori (1989), Heller (1991); Ardit (1995), Moore (2006) och Szabó (2006)

4 Utestängandet av det politiska

I detta kapitel konkretiserar jag diskussionen om politik och det politiska för att på så sätt föra den närmare diskussionen om stakeholderperspektivet inom dagens miljöpolitik. Detta görs genom en presentation av ett teoretiskt perspektiv som argumenterar för att politiken i stor utsträckning utformas på ett sätt som utestänger det politiska. Teorin utgår från filosofen Jacques Rancières arbeten samt Slavoj Žižeks vidareutveckling av dessa. Kapitlet tar även upp Marcharts (2007) försök att presentera Rancières och Žižeks teorier med en heideggeriansk terminologi. I kapitlet presenteras en kategorisering av utestängandet av det politiska. Denna kategorisering är viktig då den kan användas för att förklara hur det politiska utestängs. Detta är en betydelsefull del av det här förda resonemanget eftersom argumentet *att* stakeholderperspektivet innebär ett utestängande av det politiska bör kompletteras med resonemang om *hur* detta utestängande sker. En sådan komplettering innebär att stakeholderperspektivets förändringsmöjligheter utkristalliserar tydligare. När det redogörs för hur stakeholderperspektivet utestänger det politiska redogörs det nämligen samtidigt för vilka förändringar detta perspektiv kan ligga till grund för.

4.1 En kategorisering av utestängandet av det politiska

Rancière tillhör den skara som under senare år försökt förfina politikbegreppet (se Rancière 1995; 1999; 2005). Dock har han inte låtit sin teori kretsa kring begreppen politik och det politiska, utan i stället kring begreppen *polis* och *politik*. Utan att förringa Rancières sofistikerade teori alltför mycket kan hans polisbegrepp dock anses överrensstämma med den definition av politik jag använder och hans politikbegrepp med min definition av det politiska.²⁰

En viktig poäng i Rancières resonemang är hans argument om att den politiska filosofin i stor utsträckning har försökt hantera det jag benämner som det politiska genom att förhindra dess realisering (Rancière 1999 s. 61-93), vilket – såttillvida att man förutsätter att det finns en koppling mellan politisk filosofi och politik – innebär att det politiska stängs ute från samhällsordningen. Härvidlag artikuleras

²⁰ Jag vänder mig till Rancière främst för hans teori om utestängandet av det politiska. Därför kommer jag inte att presentera hans teori om politik i vidare detalj. För svenska introduktioner till Rancière hänvisar jag i stället till Arsenjuk (2005) samt Magnusson och West (2006).

samhällets grund på ett sådant sätt att dess ontiska resultat hindrar framtida möjligheter att realisera det politiska.

Enligt Rancière har sådana utestängningsförsök historiskt tagit tre olika former och de kan sammanfattas av begreppen *arkepolitik*, *metapolitik* och *parapolitik* (Ibid.). Samhällsteoretikern Slavoj Žižek (1998; 2000; 2005) har vidareutvecklat dessa kategorier genom att utöka listan med begreppen *ultrapolitik* och *postpolitik*.²¹ Žižeks framställning av Rancières begrepp innebär också att fokuseringen på politisk filosofi tonas ned något till förmån för en bredare inriktning mot reellt existerande politik.

Arkepolitik innebär att samhällets ordning legitimeras genom åberopandet av dess *arkhe* – dess grundläggande och ursprungliga princip – och innebär "ett 'kommunitaristiskt' försök att avgränsa ett traditionellt, slutet, organiskt strukturerat, homogent socialt rum som inte tillåter något tomrum där det politiska momentet, den politiska händelsen, kan uppstå" (Žižek 2005 s. 58). Enligt Rancière (1999 s. 65) är Platons filosofi i *Staten* ett av de tydligaste idéhistoriska försöken att arkepolitiskt ordna samhället.

Metapolitik denoterar synsätt som vänder sig bort från politiken till förmån för objektiva samhällsliga processer för att finna orsaken till politiskt relaterade problem och konflikter. Den marxistiska historiematerialismen är enligt Rancière (Ibid. s. 82-83) det mest påtagliga exemplet på metapolitisk teoribildning. Metapolitiska synsätt innebär att stor vikt läggs vid vetenskapliga försök att finna lösningar på politiska problem (Marchart 2007 s. 160), eftersom man just menar att det existerar objektiva företeelser inom den sociala verkligheten och genom kunskap om dessa kan problem lösas.

Ultrapolitik, menar Žižek (2005 s. 58-59), är resultatet av Carl Schmitts definition av det politiska som den antagonistiska relationen mellan vän och fiende och innebär att politiska konflikter tar formen av militära sammandrabbningar.

Om det är så att stakeholderperspektivet faktiskt innebär ett utestängande av det politiska – vilket jag argumenterar för här – tar detta utestängande dock inte formen av vare sig arke-, meta- eller ultrapolitik. Detta är tydligt eftersom argumentationen bakom stakeholderperspektivet varken utgår från en arkepolitisk princip om samhällets ordning, att politiken är ett skuggspel för objektiva processer inom andra delar av samhället eller väpnad konflikt. I stället vill jag argumentera för att det inom den av stakeholderperspektivet influerade politiken återfinns inslag av dels Rancières parapolitik och dels Žižeks postpolitik. Med parapolitik avser Rancière sådant utestängande av det politiska som innebär att den antagonism som finns i det politiskas kärna hanteras genom att enbart beröra det som jag definierar som politik (Rancière 1999 s. 73-81). Parapolitik innebär att man erkänner att det finns politiska konflikter, men i stället för att handla om konstituerandet av samhället omvandlas dessa till att enbart beröra konkurrens om

²¹ I den del av Žižeks författarskap som kretsar kring Rancière och utestängandet av det politiska, definierar Žižek politik och det politiska – dock i något annorlunda termer – helt i linje med Rancière. Således är Žižeks ansats i stor utsträckning även förenlig med min.

politikens exekutivmakt mellan politikens erkända aktörer (Žižek 2005 s. 58). Genom att formulera tydliga regler och procedurer för hur politiska konflikter får föras mildras den disruptiva potential som det politiska kan innebära eftersom konflikterna samtidigt omvandlas till konkurrens och eftersom konkurrens handlar om att söka fördelaktiga positioner inom en given gestaltning snarare än försök att i grunden förändra denna. Enligt Žižek (Ibid.) är Jürgen Habermas och John Rawls politiska teorier sentida exempel på en parapolitisk hållning. Dock menar Žižek något motstridigt att konsensuspolitik – som i mycket stor utsträckning inspireras av Habermas språkfilosofi och som är en vanligt förekommande norm för den samtida miljöpolitikens deliberativa inslag (Baber och Bartlett 2005) – inte ska förstås som ett parapolitiskt försök att stänga ute det politiska, utan som postpolitik. Postpolitik innebär att det politiska helt och hållet utesluts från politiken genom att dess antagonistiska karaktär bortses från. (Žižek 2000 s. 198-205).²² Vidare menar Žižek att det postpolitiska utestängandet av det politiska i dag är så pass vanligt förekommande att dagens samhälle befinner sig i ett postpolitiskt tillstånd i vilket det politiska *aldrig* sker. Det samtida utestängandet av det politiska ska alltså vara så omfattande att det som det politiska en gång ontiskt resulterat i omöjliggör alla framtida försök att realisera det politiska. Samhällets tillblivelseprocess är således bruten för evigt. Jag ställer mig dock tveksam till detta argument eftersom ett sådant totalt hindrande av det politiska måste, givet det filosofiska resonemang jag utgår från, innebära det successiva söndervittrandet av samhället. Ett allomfattande postpolitiskt tillstånd är helt enkelt en alltför drastiskt slutsats att dra om det samtida hanterandet av det politiska.²³ Däremot anser jag att teorin om ett postpolitiskt uteslutande av det politiska väl kompletterar Rancières ursprungliga kategorisering eftersom den fångar en situation – den situation i vilken det politiskas antagonistiska karaktär inte realiseras på något sätt – som inte täcks av det ursprungliga ramverket. Dock förstår jag postpolitik som ännu ett sätt som det politiska tillfälligt kan utestängas på, inte som ett allomfattande tillstånd.

Marchart (2007 s. 160-161) har sammanfört den heideggerianska synen på politik och det politiska som jag presenterat ovan med Rancières och Žižeks kategoriseringar av utestängandet av det politiska. I arkepolitiken förutsätts samhällets ontologiska nivå ha en grund med positivt innehåll – en princip – vilket medför att den ontiska nivån bör återspegla denna grund (Ibid. s. 160). I metapolitiken grundas inte den ontiska politiken genom artikulerandet av det ontologiska utan anses vara resultatet antingen av processer som befinner sig på samma ontiska nivå eller av historiska lagbundenheter som befinner sig på en ontologisk nivå (Ibid.). Ultrapolitik innebär å sin sida att den ontologiska nivåns tomhet framträder direkt på den ontiska nivån, vilket alltså medför att antagonism

²² Begreppet postpolitik används också av Mouffe (2005b) med i stort sätt samma innebörd.

²³ Det är dessutom förhållandevis enkelt att visa att det existerar starka konflikter på det miljöpolitiska området. Konsensuspolitikens utbredning är således inte total, utan snarare en norm verksam i vissa delar av politiken. Nedan kommer jag dock att visa att sådana konflikter, om de realiseras inom ramen organisationsformer influerade av stakeholderperspektivet, inte bör förstås som realiseringar av det politiska.

tar formen av väpnad konflikt (Ibid. s. 161). Inom parapolitiken erkänns antagonism, men i stället för att realiserar genom försöken att artikulera samhällets ontologiska nivå sker antagonismen enbart på samhällets ontiska nivå. Spelet mellan den ontologiska nivån och den ontiska omvandlas genom att den ontiska nivån fungerar som substitut för den ontologiska. Den antagonism som egentligen borde ske genom att det ontologiska artikuleras, realiserar här som konflikter som enbart berör samhällets ontiska nivå (Ibid. s. 160). Således kan konflikter som realiserar på detta sätt enbart beröra sådant som sker inom ramen för det ontiska – inom en redan existerande gestaltning av det politiska. Parapolitiska konflikter kan alltså inte förändra samhällets gestaltning.

Slutligen innebär postpolitik att samhällets ontologiska nivå helt bortses från (Ibid.). För postpolitiken existerar enbart det ontiska – varandets gestaltning. Eftersom antagonism härstammar från den bottenlösa karaktären hos den ontologiska nivån kan postpolitiska utestängningar av det politiska därför presentera ett konfliktfritt samhälle där konsensus inte bara är möjligt utan även önskvärdt för politiken. Om den teori om relationen mellan politik och det politiska som jag presenterat här har giltighet är detta dock en ytterst problematisk syn på politik och politisk antagonism eftersom denna teori anger att antagonism är ofrånkomligt om det politiska ska realiserar.

Sammanförandet av den heideggerianska synen på politik och det politiska och teorin om utestängandet av det politiska avslutar den teoretiska delen av denna uppsats. I kommande kapitel återvänder jag till stakeholderperspektivet så som det kommit till uttryck inom tänkandet kring den samtida miljöpolitiken och utifrån det teoretiska ramverk som jag presenterat i dessa två kapitel framför jag en kritik mot detta perspektiv. Kritiken tar främst fasta på just utestängandet av det politiska då jag dels menar att stakeholderperspektivet innebär ett utestängande av det politiska, och dels att detta utestängande realiserar genom antingen ett parapolitiskt omvandlande av antagonism till konkurrens eller ett postpolitiskt förnekande av nödvändigheten att artikulera samhällets grund.

5 Kritiken av stakeholderperspektivet

I detta kapitel använder jag den diskussion om det politiska och utestängandet av det politiska jag fört i föregående kapitel för att kritiskt analysera stakeholderperspektivet inom samtida miljöpolitik och möjligheterna att via detta perspektiv förändra miljöpolitiken. Min kritik mot perspektivet utgår från den idé som utgör grunden för stakeholderperspektivet och som innebär att aktörer definieras som bärare av särintressen och att de med berörda särintressen anses vara legitima deltagare i politiken. Via den heideggerianska definitionen av det politiska kommer jag att visa att denna idé innebär att det politiska utestängs från politiken. Jag inleder dock kapitlet med en kort redogörelse för tidigare kritik som riktats mot stakeholderperspektivet inom miljöpolitiken.

Liknande versioner av den teoretiska ansats jag använder mig av här har använts för att kritisera den deliberativa demokratiteorin och dess fokusering på konsensus inom politiken (se Mouffe 1999b; 2005b; Swyngedouw 2007). Eftersom stakeholderperspektivet ofta uppvisar stora likheter med idealen som förespråkas av den deliberativa demokratiteorin är denna typ av kritik i stor utsträckning även giltig för det ämne som jag tar upp.²⁴ Men eftersom denna kritik redan är framförd väljer jag att lämna den åt sidan i den vidare framställningen.

Bäckstrand (2006b s. 470-471) menar att stakeholderperspektivet kan kritiseras för att privilegiera mäktiga aktörers tillträde till politiken och för att bidra till konsolideringen av redan existerande maktstrukturer som utgår från nationalstatlig suveränitet och kapitalistiskt marknadslogik. Vidare menar hon att stakeholderperspektivet kan ses som en koopteringsprocess i vilken de aktörer som redan innehar betydande politiska maktpositioner befäster dessa positioner genom att ge andra politiska aktörer formellt tillträde till politiken. Det formella tillträdet till politiken åtföljs dock inte av reella möjligheter att förändra den.

Eftersom stakeholderperspektivet i praktiken ofta resulterar i formella diskussioner mellan representanter för olika grupper riskerar perspektivet, enligt Meadowcroft (2004 s. 182), att resultera i ett ständigt köpslående mellan intressen, vilket i sin tur kan resultera i att deltagande parter hamnar på kollisionkurs.

Ytterliggare en kritik som riktats mot stakeholderperspektivet är att det utgår från representationen av intressen snarare än mer djupliggande värden (Weale 2001 s. 367-369).

²⁴ Återigen vill jag dock påpeka att det finns skillnader mellan stakeholderperspektivet och den deliberativa demokratiteorin. Framför allt utgår stakeholderperspektivet från tanken om att alla som berörs av ett beslut bör ha möjligheten att påverka beslutet medan den deliberativa demokratiteorin inriktas mot samtalet som ideal för att nå goda politiska beslut.

Min analys av stakeholderperspektivet tangerar alla dessa tidigare kritiska synpunkter som riktats mot perspektivet. De delar nämligen en implicit tanke om att stakeholderperspektivet begränsar utrymmet för det politiska handlandet och således kanske inte kan resultera i önskvärda politiska lösningar. Jag menar dock att mitt teoretiska ramverk presenterar denna tanke på ett mer välutvecklat sätt än de tidigare försöken att kritisera stakeholderperspektivet.

5.1 Stakeholderperspektivet och universaliseringen av det partikulära

För att föra samman min teoretiska ansats om utestängandet av det politiska med diskussionen om stakeholderperspektivets karaktäristika krävs en enhetlig begreppsapparat för de båda diskussionerna. Detta kan åstadkommas genom att omformulera diskussionen om det politiska och samhällets tillblivelseprocess till en diskussion om intressen. Jag låter ett citat av Žižek fungera som ingång till denna omformulering:

”This is politics proper: the moment in which a particular demand is not simply part of the negotiation of interests but aims at something more, and starts to function as the metaphoric condensation of the global restructuring of the entire social space” (Žižek 2000 s. 208).

Det som Žižek kallar för *politics proper* i ovanstående citat svarar mot mitt användande av begreppet det politiska. För Žižek handlar ”äkta politik” om att omformulera ett intresse från partikulära till universella termer, alltså om att låta ett visst särintresse fungera som något mer övergripande än enbart artikulerandet av en viss grups åsikt. Det är först när ett sådant särintresse fungerar som artikulerandet av allas intresse – det universella – som äkta politik uppstår. Det är dock viktigt att påpeka att detta inte handlar om försök att finna en gemensam ståndpunkt för hela mänskligheten utan om en situation i vilken en viss grupp låter det egna särintresset fungera som ställföreträdare för det universella (Žižek 1998 s. 989). Som konkreta exempel på händelser när det politiska realiserats kan man nämna konstituerandet av demokratin i antikens Aten, 1900-talets arbetarrörelse och skapandet av arbetaren som politiskt subjekt (se Rancière 1999), franska revolutionen, samt folkliga resningar i auktoritära stater (se Žižek 2000 s. 187-189). I min mening utgör arbetarrörelsen det illustrativt tydligaste exemplet. Arbetarrörelsen innebar att arbetaren utpekade sig själv som politiskt subjekt och sade sig representera ett visst intresse – i den revolutionära delen av rörelsen bestod detta intresse av att omöjliggöra exploaterandet av dennes arbete – som inte enbart skulle medföra en bättre situation för arbetaren själv, utan även för mänskligheten i stort. Avskaffandet av kapitalismen – den revolutionära arbetarrörelsens huvudsakliga mål – förväntades föra med sig ett samhälle som var mer rättvist för alla, inte bara arbetarna själva. Denna situation kan förstås

som en situation i vilken arbetarnas särintresse intar rollen som något mer, som ställföreträdare för ett universellt intresse och det är på detta sätt det politiska ska förstås.²⁵

Žižeks resonemang är enbart ett annat sätt att formulera det jag menar med att det politiska är den process i vilken samhällets tillblivelse sker genom att dess grund artikuleras. När Žižek pratar om omvandlandet av ett partikulärt intresse till ett universellt intresse är det denna process han åsyftar. Ytterligare ett citat av Žižek, i vilket hans syn på ”äkta politik” framställs i relation till hans teori om ett postpolitiskt tillstånd, tydliggör detta vidare:

”[A] situation becomes politicized when [a] particular demand starts to function as a metaphoric condensation of the global opposition against Them, those in power, so that the protest is no longer actually just about that demand, but about the universal dimension that resonates in that particular demand [...] What post-politics tends to prevent is precisely this metaphoric universalization of particular demands [...]” (Žižek 2000 s. 204).

I stället för att definiera det politiska som en process i vilken samhället konstitueras genom att dess vara artikuleras kan man alltså beskriva samma konstitueringsprocess genom att hävda att det är omvandlandet av ett partikulärt intresse till ställföreträdare för ett universellt intresse som utgör samhällets konstituering. Den žižekska terminologin är också förenlig med den heideggerianska eftersom det partikulära intresset återfinns på den ontiska nivån medan det universella element som återfinns i det partikulära åsyftar den ontologiska nivån och genom försöken att omvandla det partikulära till det universella skapas samhället.

Med denna omformulering av min teoretiska ansats i åtanke kan även formen för min kritik av stakeholderperspektivet skönjas. Jag menar nämligen att stakeholderperspektivet per definition är oförenligt med denna syn på det politiska. För att återupprepa det som nämnts tidigare om stakeholderperspektivets karaktäristika anger nämligen perspektivet att enbart sådana aktörer som uppvisar ett särintresse i relation till en viss politisk fråga bör ses som legitima deltagare i politiken. Det är som bärare av ett visst särintresse en aktör anses vara en legitim deltagare i politiken i ljuset av stakeholderperspektivet. När aktören ifråga försöker transcendera detta särintresse, när aktören försöker universalisera sin partikularitet – alltså när aktören söker efter en grund för samhället i stort och således realiserar samhällets konstituering – bryter också aktören mot den logik som ligger till grund för stakeholderperspektivet. Med andra ord kan det politiska aldrig realiseras inom ramen för stakeholderperspektivet. Återigen kan arbetarrörelsen fungera som ett illustrativt exempel: Om arbetaren, i en beslutsfattandeprocess som berör denne, företräder det intresse som gruppen arbetare uppvisar är dennes agerande förenligt med stakeholderperspektivets

²⁵ Jag vill dock påpeka att det politiska inte nödvändigtvis måste ramas in av ett revolutionärt tänkande. Exemplet ovan är främst tydligt, inte representativt. Jag vill ta fasta på att det är själva artikulerandet av samhällets grund, själva förhållandet till det egna varat – som utgör det politiska. Hur detta förhållningssätt uttrycker sig är dock en annan fråga.

logik. Men om arbetaren företräder det intresse som gruppen arbetare uppvisar och detta intresse omformuleras till ett universellt intresse – när arbetarnas åsikter sägs leda till ett mer rättvist samhälle för alla – bryter arbetaren mot stakeholderprincipens logik. När en aktör universaliserar sin partikularitet är nämligen aktören i fråga inte längre bärare av ett särintresse och är således, enligt stakeholderperspektivets principer för politiskt deltagande, inte längre en legitim aktör i politiken. Enligt stakeholderperspektivet ska deltagarna i politiskt beslutsfattande representera särintressen, och särintressen allena. När deltagarna försöker omformulera det egna särintresset till en ställföreträdare för ett universellt intresse kan aktören inte längre anses vara en stakeholder. För att koppla denna diskussion till redogörelsen för stakeholderperspektivets institutionalisering ovan kan det nämnas att resonemanget om arbetarrörelsen kan formuleras på precis samma sätt för multistakeholderdialogerna i CSD och de major groups som deltar i dessa. Om, låt oss säga, ungdomsgruppen skulle mena att en realisering av deras särintresse, en förbättring – som främst innebär en förbättring av deras egen situation – av deras tillstånd vad gäller miljöfrågor, skulle innebära att samhället i stort skulle gynnas av detta kan denna grupp inte längre ses som stakeholder eftersom deras särintresse omformulerats till ett universellt intresse.

En invändning mot denna kritik är att det möjligtvis kan finnas empiriska exempel på situationer i vilka deltagare i en politisk process som organiserats enligt stakeholderperspektivets principer försöker – och lyckas – universalisera sin partikularitet. Jag är medveten om att sådana situationer är möjliga – och troliga – men i den mån de existerar bryter de likväl mot stakeholderperspektivets logik och således bör man använda ett annat begrepp än stakeholderbegreppet för att titulera sådana deltagare. Sådana exempel är alltså exempel på situationer i vilka stakeholderperspektivets brister gör sig gällande snarare än exempel som motsäger resonemanget jag för fram här.

Redogörelsen ovan visar att stakeholderperspektivet inte kan vara förenligt med min definition av det politiska. Med andra ord tillåts aldrig det politiska att realiseras inom ramen för politisk organisering som tar sin utgångspunkt i stakeholderperspektivet. Men på vilket sätt sker detta utestängande? För att besvara denna fråga, och på så sätt föra in konstaterandet att stakeholderperspektivet innebär ett utestängande av det politiska i ett teoretiskt resonemang, krävs en redogörelse för hur detta perspektiv förhåller sig till kategoriseringen av utestängandet av det politiska.

Jag har tidigare nämnt att konsensuspolitik bör förstås som ett postpolitiskt uteslutande av det politiska eftersom detta perspektiv helt bortser från den ontologiska nivån och enbart ser till varandets ontiska nivå. Då stakeholderperspektivet ofta, men inte alltid, utgår från att konsensus är både möjligt och önskvärt för politiken tycks detta perspektiv alltså stundtals vara en konkretisering av det postpolitiska utestängandet av det politiska. Här sker alltså utestängandet genom att samhällets ontologiska nivå bortses från helt och hållet.

Dock är inte alla politiska organisationsformer som grundar sig i stakeholderperspektivet karaktäriserade av konsensuspolitik. Exempelvis är multistakeholderdialogerna i CSD en variant av stakeholderperspektivets

institutionalisering som har ett mer övergripande och långsiktigt mål. De major groups som deltar i dessa multistakeholderdialoger har enbart en rådgivande funktion i beslutsfattandet. Konsensusidealet är här inte lika starkt då en sådan rådgivande situation inte nödvändigtvis måste innebära en strävan efter konsensus. Men återigen handlar detta enbart om att föra fram den egna gruppens åsikt i termer av partikulärt intresse, aldrig som universellt. När man försöker realisera ett särintresse som enbart särintresse måste realisandet ske på bekostnad av andra särintressen. Därmed medför denna variant av stakeholderperspektivets institutionalisering en organisering av politiken vari de politiska deltagarna eftersträvar så fördelaktiga positioner som möjligt i relation till övriga deltagare. Resultatet av detta är således att det uppstår politisk konkurrens. Här finns tydliga likheter med det parapolitiska utestängandet av det politiska och dess omvandling av konflikter till konkurrens om maktpositioner. Parapolitiken innebär att den ontiska nivån fungerar som substitut för den ontologiska. En sådan substituering är även närvarande i stakeholderperspektivet när detta institutionaliseras på ett sätt som innebär att de politiska deltagarna dras in i en konkurrens om politiska maktpositioner. När de olika särintressen som representeras av olika stakeholders och som finns representerade i det politiska beslutsfattandet står i konflikt med varandra kan inget av dessa särintressen, utifrån stakeholderperspektivet, eftersträva den universalisering som det politiska innebär. Således kan de enbart stå i sådan konflikt med varandra som innebär att konflikten utspelas på den ontiska nivån. Här utestänger alltså stakeholderperspektivet det politiska genom att omvandla artikulerandet av samhällets grund till politisk konkurrens.

Stakeholderperspektivets utestängande av det politiska sker alltså antingen genom att behovet av att artikulera samhällets grund bortses från i sin helhet, eller genom att omvandla detta artikulerande till en konkurrens om politiskt fördelaktiga positioner från vilka ett särintresse kan realiseras utan att detta intresses universella element ges utrymme. Stakeholderperspektivet har således inslag av både parapolitiska och postpolitiska strategier för utestängandet av det politiska.

6 Miljöpolitik, stakeholderperspektivet och utestängandet av det politiska

I vilken utsträckning kan då, för att återvända till den frågeställning som redogörelsen ovan utgått från, stakeholderperspektivet ligga till grund för en förändring av den samtida miljöpolitiken? Jag har i denna uppsats presenterat ett synsätt som anger att det politiska ska förstås som själva konstituerandet av samhället, som den process vari samhället ges en gestaltning. Vidare har jag presenterat en teori om att det politiska kan utestängas från politiken, vilket medför att möjligheterna att förändra samhällets gestaltning förhindras. Resultatet av min analys av stakeholderperspektivet pekar på att stakeholderperspektivet utestänger det politiska antingen genom att bortse från nödvändigheten och behovet av att realisera det politiska och på så sätt inrikta sig på konsensuspolitik eller genom att omvandla konflikter angående samhällets gestaltning till konkurrens mellan politikens aktörer om fördelaktiga politiska positioner. Således kan stakeholderperspektivet aldrig ligga till grund för en förändring av samhällets gestaltning. Dessa resultat utgör huvuddragen av min kritik mot stakeholderbegreppets förutsättningar och begränsningar.

Men vari ligger vikten av denna kritik mot stakeholderperspektivet? Varför är det viktigt att det politiska realiseras och vad innebär det för miljöpolitiken att detta perspektiv inte kan medföra en förändring av, utan enbart förändringar inom, samhällets gestaltning?

Jag vill här återkomma till det som nämnts ovan om vilken typ av förändring som krävs för att komma till rätta med miljöproblem. Om man är av den åsikten att man kan komma till rätta med miljörelaterade problem via korrigeringar av politikens existerande gestaltning tycks stakeholderperspektivet vara en fullgod politisk strategi för hanterandet av miljöpolitiska problem. Min analys av stakeholderperspektivet visar nämligen inte att perspektivet omöjliggör politiska förändringar helt och hållet. Jag har argumenterat för att stakeholderperspektivet använder sig av parapolitiska och postpolitiska strategier för att förhindra realiserandet av det politiska. Detta innebär att perspektivet kan ligga till grund för sådana förändringar av miljöpolitiken som är resultatet av antingen konsensuspolitik eller den konkurrens mellan politikens aktörer som uppstår när dessa eftersträvar tillgodoseendet av sina särintressen utan att dessa särintressens universella element tillåts komma till ytan. Denna typ av förändringar av miljöpolitiken kan stakeholderperspektivet ligga till grund för.

Om man däremot är av den åsikten att hanterandet av miljöpolitiska problem kräver omfattande förändringar av samhällets grundläggande karaktäristika tycks dock stakeholderperspektivet vara mer problematiskt. Min kritik mot perspektivet pekar just på att det inte kan ligga till grund för denna typ av förändringar,

förändringar av själva ramverket mot vilket förändringar inom samhällets gestaltning utspelas. Eftersom stakeholderperspektivet innebär ett utestängande av det politiska och eftersom ett realiserande av det politiska krävs för att åstadkomma förändring av samhällets gestaltning kan detta perspektiv inte ligga till grund för denna typ av förändringar av miljöpolitiken.

Slutsatsen för hela det resonemang som förts i denna uppsats är alltså följande: Stakeholderperspektivets möjligheter att utgöra grunden för en förändring av den samtida miljöpolitiken är begränsade. Perspektivet kan ligga till grund för sådana förändringar av miljöpolitiken som sker inom en viss gestaltning av samhället, men inte för mer grundläggande förändringar av samhällets gestaltning. Denna slutsats visar också på vad man kan, och inte kan, förvänta sig av perspektivet i miljöpolitiska sammanhang.

7 Referenser

- Arditi, Benjamin, 1995. "Tracing the Political", *Angelaki*, vol. 1, nr 3, s. 15-28.
- Arendt, Hannah, 1998. *Människans villkor: Vita activa*. Göteborg: Daidalos.
- Arias-Maldonado, Manuel, 2007. "An Imaginary Solution? The Green Defence of Deliberative Democracy", *Environmental Values* vol. 16, nr 2, s. 233-252.
- Arsenjuk, Luka, 2005. "Introduktion till Jacques Rancière", *Fronesis* nr 19-20, s. 86-95.
- Baber, Walter F – Bartlett, Robert V, 2005. *Deliberative Environmental Politics: Democracy and Ecological Rationality*. Cambridge: The MIT Press.
- Bauman, Zygmunt, 1996. "Morality in the Age of Contingency", s. 49-58 i Heelas, Paul – Lash, Scott – Morris, Paul (red.) *Detraditionalization: Critical Reflections on Authority and Identity*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Benhabib, Seyla, 1996. "Toward a Deliberative Model of Democratic Legitimacy", s. 67-94 i Benhabib, Seyla (red.) *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political*. Princeton: Princeton University Press.
- Bohman, James, 1996. *Public Deliberation: Pluralism, Complexity, and Democracy*. Cambridge: The MIT Press.
- Bohman, James, 1998. "The Coming of Age of Deliberative Democracy", *Journal of Political Philosophy* vol. 6, nr 4, s. 400-425.
- Bohman, James – Rehg, William (red.), 1997. *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics*. Cambridge: The MIT Press.
- Butler, Judith – Laclau, Ernesto – Žižek, Slavoj, 2000. *Contingency, Hegemony, Universality: Contemporary Dialogues on the Left*. London: Verso.
- Bäckstrand, Karin, 2006a. "Multi-Stakeholder Partnerships for Sustainable Development: Rethinking Legitimacy, Accountability and Effectiveness", *European Environment* vol. 16, nr 5, s. 290-306.
- Bäckstrand, Karin, 2006b. "Democratizing Global Environmental Governance? Stakeholder Democracy after the World Summit on Sustainable Development", *European Journal of International Relations* vol. 12, nr 4, s. 467-498.
- Bäckstrand, Karin – Lövbrand, Eva, 2006. "Planting Trees to Mitigate Climate Change: Contested Discourses of Ecological Modernization, Green Governmentality and Civic Environmentalism", *Global Environmental Politics* vol. 6, nr 1, s. 50-75.
- Carlson, Chris, 1999. "Convening", s. 169-198 i Susskind, Lawrence – McKernan, Sarah – Thomas-Larmer, Jennifer (red.) *The Consensus Building Handbook: A Comprehensive Guide to Reaching Agreement*. Thousand Oaks: Sage Publications.

- Christoff, Peter, 1996. "Ecological Modernization, Ecological Modernities", *Environmental Politics* vol. 5, nr 3, s. 476-500.
- Ciaramelli, Fabio – Webb, David, 2007. "Ontological Difference and the Question of Politics: A Dialogue between Fabio Ciaramelli and David Webb", *European Journal of Political Theory* vol. 6, nr 1, s. 53-66.
- Dryzek, John S, 2000. *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations*. Oxford: Oxford University Press.
- Dryzek, John S, 2006. *Deliberative Global Politics: Discourse and Democracy in a Divided World*. Cambridge: Polity Press.
- Easton, David, 1953. *The Political System: An Inquiry into the State of Political Science*. New York: Knopf.
- Eckersley, Robyn, 2000. "Deliberative democracy, ecological representation and risk: towards a democracy of the affected", s. 117-132 i Saward, Michael (red.) *Democratic Innovation: Deliberation, representation and association*. London: Routledge.
- Eckersley, Robyn, 2004. *The Green State: Rethinking Democracy and Sovereignty*. Cambridge: The MIT Press.
- Enroth, Henrik, 2004. *Political Science and the Concept of Politics: A Twentieth-Century Genealogy*. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
- Elliot, Lorraine, 2004. *The Global Politics of the Environment*. (2:a uppl.) Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Eriksson, Johan, 2007. *Heidegger och filosofins metod: Om den filosofiska artikulationens och den filosofiska insiktens karaktär eller En introduktion till fenomenologin*. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Ferenz, Michèle, 2002. "Multi-stakeholder Dialogues: Learning from the UNCSD Experience". Background Paper No. 4 for the Third Preparatory Session, Commission on Sustainable Development, Department of Economic and Social Affairs, United Nations.
- Geras, Norman, 1995. *Solidarity in the Conversation of Humankind: The Ungroundable Liberalism of Richard Rorty*. London: Verso.
- Gutmann, Amy – Thompson, Dennis, 1996. *Democracy and Disagreement: Why moral conflict cannot be avoided in politics, and what should be done about it*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Gutmann, Amy – Thompson, Dennis, 2004. *Why Deliberative Democracy?*. Princeton: Princeton University Press.
- Habermas, Jürgen, 1996. *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: The MIT Press.
- Hajer, Marteen, 1995. *The Politics of Environmental Discourse: Ecological Modernization and the Policy Process*. London: Oxford University Press.
- Hauptmann, Emily, 2004. "A Local History of 'The Political'", *Political Theory* vol. 32, nr 1, s. 34-60.
- Heidegger, Martin, 1981a. *Varat och tiden. Del 1*. Lund: Doxa.
- Heidegger, Martin, 1981b. *Varat och tiden. Del 2*. Lund: Doxa.
- Heidegger, Martin, 1999. *Contributions to Philosophy (From Enowning)*. Bloomington: Indiana University Press.

- Heller, Agnes, 1991. "The Concept of the Political Revised", s. 330-343 i Held, David (red.) *Political Theory Today*. Oxford: Polity Press.
- Hemmati, Minu, 2002. *Multi-stakeholder Processes for Governance and Sustainability*. London: Earthscan.
- Hens, Luc – Nath, Bhaskar, 2005 (red.). *The World Summit on Sustainable Development: The Johannesburg Conference*. Dordrecht: Springer.
- IPCC, 2007. "Climate Change 2007: The Physical Science Basis. Summary for Policymakers", Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change: Intergovernmental Panel on Climate Change.
- Jackson, Laurie Skuba, 2001. "Contemporary Public Involvement: toward a strategic approach", *Local Environment* vol. 6, nr 2, s. 135-147.
- Jönsson, Christer – Tägil, Sven – Törnqvist, Gunnar, 2007. *Europa, quo vadis? Integration och splittring i tid och rum*. Stockholm: SNS Förlag.
- Kasperson, Roger E, 2006. "Editorial: Rerouting the stakeholder express", *Global Environmental Change* vol. 16, nr 4, s. 320-322.
- Lipschutz, Ronnie D – Mayer, Judith, 1996. *Global Civil Society & Global Environmental Governance: The Politics of Nature from Place to Planet*. New York: State University of New York Press.
- Lipschutz, Ronnie D – Rowe, James K, 2005. *Globalization, Governmentality and Global Politics: Regulation for the rest of us?*. London: Routledge.
- Luhmann, Niklas, 1996. "Complexity, Structural Contingencies and Value Conflicts", s. 59-71 i Heelas, Paul – Lash, Scott – Morris, Paul (red.) *Detraditionalization: Critical Reflections on Authority and Identity*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Macedo, Stephen (red.), 1999. *Deliberative Politics: Essays on Democracy and Disagreement*. New York: Oxford University Press.
- Magnusson, Jonas J – West, Kim, 2006. "Introduktion", s. 7-17 i Rancière, Jacques. *Texter om politik och estetik*. Lund: Propexus.
- Marchart, Oliver, 2007. *Post-Foundational Political Thought: Political Difference in Nancy, Lefort, Badiou and Laclau*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- McGrew, Anthony, 2002. "From Global Governance to Good Governance: Theories and Prospects of Democratizing the Global Polity", s. 207-226 i Ougaard, Morten – Higgott, Richard (red.) *Towards a Global Polity*. London: Routledge.
- Meadowcroft, James, 2004. "Participation and sustainable development: modes of citizen, community and organisational involvement", s. 162-190 i Lafferty, William M (red.) *Governance for Sustainable Development: The Challenge of Adapting Form to Function*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Moore, Thomas P, 2006. *Mastery and Dominion: Carl Schmitt's Juridical Concept of the Political*. Edinburgh: The University of Edinburgh, School of Social and Political Studies.
- Mouffe, Chantal (red), 1999a. *The Challenge of Carl Schmitt*. London: Verso.
- Mouffe, Chantal, 1999b. "Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism?", *Social Research* vol. 66, nr 3, s. 745-759.
- Mouffe, Chantal, 2000. *The Democratic Paradox*. London: Verso.

- Mouffe, Chantal, 2005a. *The Return of the Political*. London: Verso.
- Mouffe, Chantal, 2005b. *On the Political*. London: Routledge.
- Palonen, Kari, 2006. "Two Concepts of Politics: Conceptual History and Present Controversies", *Distinktion* nr 12, s. 11-25.
- Palonen, Kari, 2007. "politics or the political? an historical perspective on a contemporary non-debate", *European Political Science* vol. 6, nr 1, s. 69-78.
- Paterson, Matthew, 2001. *Understanding Global Environmental Politics: Domination, Accumulation and Resistance*. London: Macmillan.
- Platon, 2003. *Staten*. Nora: Nya Doxa.
- Rancière, Jacques, 1995. *On the Shores of Politics*. London: Verso.
- Rancière, Jacques, 1999. *Disagreement: Politics and Philosophy*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Rancière, Jacques, 2005. "Tio teser om politik", *Fronesis* nr 19-20, s. 96-110.
- Ricœur, Paul, 2007. "The Political Paradox", s. 247-270 i Ricœur, Paul *History and Truth*. Evanston: Northwestern University Press.
- Rorty, Richard, 1997. *Kontingens, ironi och solidaritet*. Lund: Studentlitteratur.
- Sartori, Giovanni, 1989. "The Essence of the Political in Carl Schmitt", *Journal of Theoretical Politics* vol. 1, nr 1, s. 63-75.
- Schmitt, Carl, 2007. *The Concept of the Political*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Seldén, Daniel, 2005. *Om det som är: Ontologins metodologiska relevans inom positivism, relativism och kritisk realism*. Göteborg: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Smith, Graham, 2003. *Deliberative Democracy and the Environment*. London: Routledge.
- Steiner, George, 1994. *Martin Heidegger: en introduktion*. Göteborg: Daidalos.
- Susskind, Lawrence E – Fuller, Boyd W – Ferenz, Michèle – Fairman, David, 2003. "Multistakeholder Dialogue at the Global Scale", *International Negotiation* vol. 8, nr 2, s. 235 – 266.
- Swyngedouw, Erik, 2007. "Impossible 'Sustainability' and the Postpolitical Condition", s. 13-40 i Krueger, Rob – Gibbs, David (red.) *The Sustainable Development Paradox: Urban Political Economy in the United States and Europe*. New York: Guilford Press.
- Szabó, Márton, 2006. "Politics versus the Political: Interpreting 'das Politische' in Carl Schmitt", *Distinktion* nr 12, s. 27-42.
- Sørensen, Eva – Torfing, Jacob, (red.), 2007. *Theories of Democratic Network Governance*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- van de Kerkhof, Marleen, 2006. "Making a difference: On the constraints of consensus building and the relevance of deliberation in stakeholder dialogues", *Policy Sciences* vol. 39, nr 3, s. 279-299.
- Vollrath, Ernst, 1995. "Hannah Arendt: A German-American Jewess Views the United States – and Looks Back to Germany", s. 45-60 i Kielmansegg, Peter Graf – Mewes, Horst – Glaser-Schmidt, Elisabeth (red.) *Hannah Arendt and Leo Strauss: German Émigrés and American Political Thought after World War II*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Weale, Albert, 2001. "Can We Democratize Decisions on Risk and the Environment?", *Government and Opposition* vol. 36, nr 3, s. 355-378.
- Wolin, Sheldon S, 1960. *Politics and Vision: Continuity and Innovation in Western Political Thought*. Boston: Little, Brown and Company.
- Wolin, Sheldon, 1990. "Hannah Arendt: Democracy and the Political", s. 167-186 i Garner, Reuben (red.) *The Realm of Humanitas: Responses to the Writings of Hannah Arendt*. New York: Lang.
- Wolin, Sheldon S, 1996. "Fugitive Democracy", s. 31-45 i Benhabib, Seyla (red.) *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political*. Princeton: Princeton University Press.
- Žižek, Slavoj, 1998. "A Leftist Plea for 'Eurocentrism'", *Critical Inquiry* vol. 24, nr 4, s. 988-1009.
- Žižek, Slavoj, 2000. *The Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ontology*. London: Verso.
- Žižek, Slavoj, 2005. "Carl Schmitt i den postpolitiska tidsåldern", *Fronesis* nr 19-20, s. 46-67.